

SZÖNYINÉ SZERZŐ KATALIN¹
AZ ALLGEMEINE WIENER MUSIK-ZEITUNG
ERKEL FERENC INDULÁSÁRÓL² (1841–1848), HECTOR
BERLIOZ PESTI FELLÉPÉSÉRŐL (1846)³

Erkel Ferenc Barabás Miklós litográfiáján, 1845

Az Erkel-életmű befogadásának, hazai és nemzetközi recepciójának teljes története még megírásra vár. Az elvégzendő feladatok egyike az egykorú *bécsi* zenei sajtó Erkelre vonatkozó megnyilatkozásainak módszeres feltárása. E sajtó ugyanis, megállapításunk szerint, a szeizmográf érzékenységevel közvetítette a véleményformáló hatalmi körök Erkelrel kapcsolatos mindenkori állásfoglalását.

1993 októberében bécsi ösztöndíjasként egyetlen bécsi újság, az Allgemeine Wiener Musik-Zeitung nyolc évfolyamának (1841–1848) magyarországi zenei tudósításait dolgoztam fel. Arra kerestem a választ, hogy az ezekben megjelenő Erkel-híryanag hogyan befolyásolta a császárváros zenei közvéleményének figyelmét. Van-e rá elfogadható magyarázat, hogy a magyar határokon túl Erkel miért nem tudott tartós figyelem középpontjába kerülni.

A lap, sokféle sorozatával, az „univerzális” zenei lapok jellegzetes képviselője volt: elméleti ismeretterjesztő írásaitól kezdve a hangverseny- és operaélet, egyházzene, dalárdamozgalom, zeneműkiadás és hangszerkereskedelem eseményeiig árnyalt képet festett a soknemzetiségű Habsburg-birodalom zenei

---

¹ Szőnyiné Szerző Katalin zenetörténész, az MMA rendes tagja.

² Első megjelenése in: Magyar Zenetörténeti Tanulmányok Erkel Ferencről, Kodály Zoltánról és korukról. Szerk. Bónis Ferenc, Budapest, Püski, 2001, 79-90.o.

³ Folytatását lásd: Mária Eckhardt: Berlioz Ungarnbesuch 1846. - In: Studia Musicologica 46. évf./1-2, 2005, 157-174. o.

életéről. Hetente háromszor, négy-négy oldalon jelent meg, rendszeres zenei mellékleteket közölve, August Schmidt főszerkesztő kiadásában.⁴

A szerkesztőség Magyarországgal kapcsolatos szerkesztői koncepciója érezhetően két korszakra tagolódik. 1841–1846 között – nagyjából Berlioz 1846-os pesti fellépéséig – korrekt, baráti, sok esetben lelkes a magyar zenei tudósítások hangja. 1846 után – mint látni fogjuk – megváltozik a kezdetben szinte idilli kép. A forradalom előszele új munkatársak, a birodalom egységén éberem őrködő zenei hivatalnokok megbízását tette szükségessé. Elsőtétül a magyar zenei híradások tónusa, számuk is csökken, és támadások érik a magyar zenei reformmozgalom fő alakját, Erkel Ferencet. A vádak nagy része máig kísért, és évtizedekre magarázatul szolgál Erkel színpadi műveinek Magyarországon kívüli tartós kirekesztettségére. De lássuk sorjában.

August Schmidt, a dr. Székely & Massak stúdió fényképezése

A lap első főszerkesztője, August Schmidt (1808–1891), a magyarbarát bécsi muzikusok képviselője volt, diákéveiben a Kismartonban is működő Esterházy-muzikus, Johann Baptist Henneberg (1768-1822) tanítványa.⁵

Schmidt, mindjárt az első évfolyamban, négy részes vezércikket ír Magyarország nemzeti zenéjéről „Über die Nationalmusik Ungarn” címmel.⁶

---

⁴ Inge Pechotsch-Feichtinger: *Musikzeitschriften in Österreich*, in: *Musik in Österreich. Eine Chronik in Daten, Dokumenten, Essays und Bildern*. Hrsg. von Gottfried Kraus, é. n., 447-448.

⁵ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 10, Wien 1994

⁶ A 4. szám hivatkozási adatai: az 1841. évf. 409., 413., 417., 421. lapjain.

Cikkének alaphangja a magyarok iránt érzett elfogulatlan szeretet. Ifjúkori magyarországi emlékei alapján felveti és sürgeti a magyar nemzeti dallamok összegyűjtésének és tudományos közreadásának szükségességét, ezzel Bécsből is megerősítve a hazai népdalgyűjtő kezdeményezések fontosságát.⁷ Tudósítót Pesten élő, a magyar zenei reformmozgalommal rokonszenvező német muzikusokból válogatta. Ilyen volt a „közibénk állt” Volkmann Róbert (1815–1883), az 1841-től Pesten élő kitűnő német zeneszerző, vagy Louis Schindelmeisser (1811–1864), a Pesti Német Színház rangos karmestere. A tájékozódás lehetséges forrása még a *magyarországi német lapok* zenei híryanaga; az Allgemeine kezdettől fogva sűrűn hivatkozik a magyar fővárosban megjelenő *Der Spiegel*, *Der Ungar* és a *Pesther Tageblatt* közleményeire. A nagyobb magyarországi vidéki városokban (Pozsonyban, Győrben, Sopronban, Kőszegen, Egerben és Temesváron) pedig az e városokból érkező hírek nagy száma valószínűsíti a helyi zenei referensek tudósítói tevékenységét.

Volkmann Róbert

Louis Schindelmeisser

---

⁷ V.ö. a) az 1841. aug. 17-én (409. o.) és b) aug. 21-én (421. o.) írtakkal: a) „Ich habe einen Theil, vielleicht den schönsten meiner Jugendzeit in Ungarn verlebt, ich habe das Land und seine Bewohner kennen und lieben gelernt, das erste ist mir ein anderes Vaterland, die letzteren sind mir liebe Landsleute geworden.” (*Ifjúságom egy részét, talán a legszebbet, Magyarországon töltöttem. Megismertem és megszerettem az országot és lakóit, az előbbi számomra másik szülőfölddé, az utóbbiak kedves honfitársaimmá váltak.*) - b) „Es wäre ein sehr verdienstliches Werk, diese Nationallieder zu sammeln und so commentirt zu veröffentlichen.” (*Nagyon hasznos munka lenne ezeket a nemzeti dalokat összegyűjteni és így kommentálva megjelentetni.*)

Erkel neve - sokszor Erkl formában - már a lap 1841-es első évfolyamában felbukkan, a 'Bunterlei' rovatban, a pesti Spiegel átvett híre alapján. Június 17-én jegyzik fel:

„Paulus, Oratorium von Mendelssohn-Bartholdy, ward am Pfingsttag-sonntage zum Besten des Blindeinstitutes von einigen hundert Mitwirkenden in dem Nationaltheater sehr lobenswerth executiert. Sowohl die Soloparthien als auch die Ensembles, unter der Leitung des tüchtigen Capellmeisters Hrn. Erkel, zeichneten sich rümlich aus. Das Haus war sehr voll...” („*Mendelssohn-Bartholdy Paulus oratóriumát pünkösöd vasárnapján száz-egynéhány közreműködő dicséretesen adta elő a Vakok Intézete javára a Nemzeti Színházban. Mind a szóló, mind az együttes részek dicséretesen kitűntek a derék Erkel karnagy úr vezényletével. A ház igencsak megtelt...*”)

(www.zti.hu)

A *zeneszerző* Erkel munkássága körülményesen jut csak a császárváros zenei közvéleményének tudomására. 1840. augusztus 8.: a *Bátori Mária* pesti nemzeti színházi bemutatójának napja. Erkel később komponálja az operájához a nyitányt, melynek megszületéséről elsőként 1841. november 13-án a Pesti Hírlap tudósít.⁸ Bécsben ennél csaknem egy hónappal korábban, 1841. október 16-án már hírül adják, hogy a pesti Vigadóban „Die Introduction aus der Oper 'Maria Bathory' wurde unter Mitwirkung des H. Petz, Navratil und Röder so wie sämtlicher Mitglieder des Pesther-Ofner Musikvereins und der Singschule-

⁸ Barna István: *Erkel Ferenc első operái az egykorú sajtó tükrében*, In: Zenetudományi Tanulmányok II, szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes, 1954, 175-217. lap, az idézett cikk a Pesti Hírlap 180. lapján.

Zöglinge recht wirksam und effectvoll executirt.” („A Báthory Mária nyitányát Petz, Navratil és Röder urak, valamint a Pestbudai Zeneegyesület és az Énekiskola egyesített növendékei fölöttébb eredményesen és hatásosan adták elő”).

Különös módon a nyitány és az opera *szerezőjének* kilétét nem fedi fel ez az első közlemény. Csak 1841. november 20-án adják tudtul, hogy az 1841. november 7-i nemzeti színházi előadás zeneszerzője Erkel.

„Am 7. wurde die schöne Oper von Erkel 'Bátori Mária' im National-theater als Benefice des Componisten gegeben.” („A Nemzeti Színházban 7-én Erkel szép operáját, a Bátori Máriát adták a zeneszerző jutalomjátékaként.”)

1841. szeptember 13-án Erkel érdekes szakmai összehasonlítás főszereplőjévé válik. A bécsi Allgemeine tárgyilagosan helyt ad egy, a pesti Német Színház és a Nemzeti Színház zenekari működésével kapcsolatos elemző írásnak. Ez a cikk elismeri, hogy újabban a Nemzeti Színház zenekara az, mely a két társulat közül magasabb színvonalon szólal meg. A zenekarnevelő munkáért azonban nem a *karmester* Erkel Ferencet dicsérik meg, hanem a *zeneszerzőt*, aki magyar szövegű operájával hívta fel magára a figyelmet:

„Beide Theater besitzen tüchtige Capellmeister, das deutsche Hrñ Grill und Hrñ Schindelmeisser [...] das ungarische aber in Hrñ Erkl, einen Componisten, der sich in unserer Zeit durch eine Oper in ungarischer Sprache vortheilhaft bekannt machte...” – („Mindkét színháznak derék karmesterei vannak, a németnek Grill és Schindelmeisser urak [...] a magyar azonban Erkel úrban olyan zeneszerzővel bír, aki mostanság magyar nyelvű operájával előnyösen mutatkozott be...”)

[Henri Vieuxtemps, Josef Kriehuber](#) litográfiaja , 1842

1843. február 9-én hosszabb tudósítás foglalkozik *Henri Vieuxtemps* belga hegedűművész három fellépésével a pesti Nemzeti Színházban. Műsorának fénypontja az a magyar Duo⁹ – írják–, melyet a koncertező hegedűművész korábban Erkel karmester úrral közösen komponált („...er früher mit Hrn Capellmeister Erkel gemeinschaftlich componirt...”). A lap, különös módon, *a karmesterről szólva a zeneszerzőt, a zeneszerzőről tudósítva ismét a karmestert* dicséri meg Erkel személyében.

Mosonyi Mihály (eredeti neve 1859 előtt Michael Brand, 1815. szeptember 2. Boldogasszonyfalva /Frauenkirchen, Ausztria/ – 1870. október 31. Pest) magyar zeneszerző, zenepedagógus és zenei újságíró, kritikus.

Összehasonlításként idézzünk fel egy másik tudósítást a pályatárs Mosonyiról, aki akkoriban még Brand néven szerepelt a nyilvánosság előtt. 1843. április 23-án a bécsi lap hírül adja:

„[...] Eine dritte sehr erfreuliche Production war die am Sonntag den 16. April in der Pfarrkirche aufgeführte Messe des Hrn. Brand, eines hiesigen höchst talentvollen Musikers. Seine Composition ist das Resultat eines ernsten und gewissenhaften Studiums, und dem Besten, was in diesem Genre componirt wird...” (,Egy harmadik örvendetes produkció egy helybéli, kimagaslóan tehetséges zenész, Brand úr miséje volt, melyet vasárnap, április 16-án adtak elő a Plébániatemplomban. Szerzeménye komoly és lelkiismeretes tanulmányok eredménye, és a legjobb, amit ebben a műfajban komponáltak”.) Ez volt az a hang, amelyet a bécsi sajtó általában egy-egy nagy reményekre jogosító pesti

---

⁹ Lásd Legány Dezső Erkel műjegyzékének 6. számát: *Duo brillant en forme de Fantaisie sur des airs hongrois concertant pour piano et violon.... par Erkel et H. Vieuxtemps.*- In: Legány Dezső: Erkel Ferenc művei és korabeli történetük. Budapest, Zeneműkiadó, 1975, 20-22. o.

ifjú – és a birodalom szempontjából megbízható alattvalójával kapcsolatban megütött. Erkelt az 1840-es években már bizonyos gyanakvással figyelhették: ezt jelzik a bécsi sajtó óvatos megfogalmazásai. A zeneszerző nem reagál e jelzésekre, talán nem is olvas bécsi újságot: megy tovább a maga útján.

A bécsi Allgemeine tárgyilagosan követi a reformkori magyar zenei élet újdonságait és rendre hírt ad a Nemzeti Színház operatársulatának bemutatóiról. Tudósít Bartay Andrásnak az új magyar zeneművek létrejöttét ösztönző pályázatairól, Egressy Béni Szózatának nagy sikeréről.¹⁰ A Hunyadi László készülő bemutatásáról pedig többször is megemlékezik, 1843. október 17-én így:

„Die National-Oper in Ungarn macht tüchtige Fortschritte. Auf der Nationalbühne sollen nächstens zwei Originalopern zur Aufführung kommen: 'Napolyi Johanna' Text von Na[g]ly, Musik von Bartay, und Hunyadi Lásso' /sic!/, Text von Egressy, Musik von Erkel.” („A nemzeti opera derekasan fejlődik Magyarországon. A nemzeti színpadon rövidesen két eredeti opera kerül színre: 'Nápolyi Johanna', Na[g]ly szövegére, Bartay zenéjével és a 'Hunyadi Lásso' [!], Egressy szövegére, Erkel zenéjével.”)

Az ősbemutató plakátja

1844-ben megtörik a jég: a *Hunyadi László* szerzőjét érdemeihez méltó módon kívánja az Allgemeine olvasóinak bemutatni. „Ein Deutscher” álnévvel négy egymást követő számban, 1844. február 6-án, 8-án, 10-én és 13-án

¹⁰ 1843. dec. 21, 643-644. lap, 1843. máj. 18, 252. lap

kottapéldákkal illusztrált részletes zenedramaturgiai elemzést közöl a Hunyadi László január 27-ei pesti nemzeti színházi ősbemutatójáról. – Barna Istvánnak a Hunyadi László ősbemutatójáról szóló alapvető tanulmánya a bécsi lap egykorú magyar sajtóvisszhangja alapján tud egyáltalán a cikksorozat megjelenésének tényéről (néhány részletét a Honderű egykorú fordításában közre is adja), s a szerzőben Louis Schindelmeissert, a pesti német színház karmesterét véli felfedezni.¹¹

„Ein Deuscher” cikkének alaphangja a lelkes csodálóé. Nem kétséges: a kritikus egy új zenei világ megteremtőjét ünnepli Erkelben. Sajátságos, ahogy az opera főszereplőjét látja és láttatja. Mintha a közelgő támadások előjeleit érzékelné, fontosnak látja, hogy védelmezően megállapítsa: Ladislaus Hunyady ist ein treuer aber unglücklicher Diener seines Königs” – azaz: „*Hunyadi László királya hűséges, de szerencsétlen szolgája.*” Figyelemre méltó, hogy szóhasználata „rímel” Grillparzer – Ferenc császár által betiltott – hírhedt Bánk bán-drámájának címére: „Ein treuer Diener seines Herrn” (1828). Azaz, a cenzúrának szóló interpretálásban: a trón ellen fellázadt alattvaló, akár Hunyadi Lászlónak, akár Bánk bánnak hívják is, valójában királyának hű szolgája, aki csupán a vak véletlen játéka folytán válik lázadóvá.

Hollósy Kornélia Gara Mária szerepében az opera ősbemutatóján

---

¹¹ Barna i.m., 210-211. lap

A bécsi Allgemeine Hunyadi László-elemzését a továbbiakban magyar fordításban, rövidítve, a legfontosabb észrevételek közreadásával mutatjuk be:

*„Hunyady László / Nagy tragikus opera négy felvonásban Egressy Benjámin-tól, zenéje Erkel Ferenctől; először adatott a Pesti Nemzeti Színházban 1844. január 27-én”.*¹²

A cikk lelkes alaphangját már a bevezető sorok előre vetítik:

*„Amikor az újságokban, hetekkel a bemutató előtt bejelentenek egy várható új operát, ugyanolyan hangulatban vagyok, mint amikor várva várok egy kedves barátot... Most végre megjött a várva várt; de nem Itáliából, nem Bécsből és nem Párizsból, hanem Pestről jött. Légy üdvözölve és helyezd magad kényelembe, hogy érthetően beszéljek, terjedj el sok-sok színpadon, ahogy ezt a legnagyobb mértékben meg is érdemled.”*¹³

*„Január 27-én a Hunyady László opera előadása igen nagy számú közönséget csábított a magyar színház otthonos helyiségeibe. Erkel korábbi operája, a Báthori Mária igen nagy reményeket keltett – mindenki látni akarta - ezek beteljesülését, s valóban látta is, hogy hogyan vívta ki egy zeneszerző rendkívüli tehetsége azt a diadalt, amelyet a szerény művész maga sejteni sem mert. A Hunyady László pompás opera, nemcsak egyenrangú korának legjobbjaival, de bizony a legtöbbet még túl is szárnyalja.”*¹⁴

A cselekmény ismertetése után fontosnak véli a cikk szerzője, hogy megállapítsa: a felhasznált anyag: *„...tisztán történelmi, és mentes minden rafinált francia epizódtól”.* („... rein geschichtlich und frei von all'den raffinirten französischen Episoden.”) Bár nem tud magyarul, ezért a verselés tisztaságáról nem illetékes nyilatkozni, azt azonban megállapítja, hogy *„a*

---

¹² „Ladislaus Hunyady”. / Große tragische Oper in vier Acten von Benjamin Egressy, Musik von Franz Erkel; zum ersten Male aufgeführt den 27. Jänner 1844 im Nationaltheater zu Pesth.

¹³ „Wenn in den Zeitungen, wochenlang vor der Aufführung, eine zu erwartende neue Oper angekündigt wird, so ist mir zu Muthe – wie wenn ich einen lieben Freund sehnlichst erwarte... Nun endlich ist er denn doch gekommen, der gute langersehnte; nicht aber aus Italien, nicht aus Wien und Paris: nein aus Pesth kam er. Sey mir begrüßt und mach dir's bequem; oder daß ich deutlich rede, verbreite dich bald über viele, viele Bühnen, wie du es in hohem Maße verdienst.”

¹⁴ „Die Aufführung der Oper: Ladislaus Hunyady” hatte am 27. Jan ein äußerst zahlreiches Publicum in die heimischen Räume des ungarischen Theaters gelockt! Erkel's frühere Oper „Maria Báthori” hatte sehr große Hoffnungen geweckt, – jeder wollte sie in Erfüllung sehen – und sah wirklich, wie das außerordentliche Talent eines Compositeurs einen Sieg erfocht, von dem der bescheidene Künstler wohl selbst nichts ahnen mochte. – „Ladislaus Hunyady” ist eine prächtige Oper, den Besten seinere Zeit nicht nur gleich, sondern wahrhaftig noch das meiste überflügelnd.

*darabot színpadhoz értően írták. A versek alkalmasint igen jók, de ha mégsem azok, az se sokat árt. ... Inkább helyzetekről van szó, semmint a szavakról” – mondja.*¹⁵

A kompozíció „a legkedvesebb, nagyszerű motívumok gazdagságát mutatja be” (...die eine Fülle der lieblichsten und großartigen Motiven aufzuweisen hat). Ne feledjük: a darabnak nincs még nyitánya, amiben a kritikus francia példák követését sejti. A kórusok, áriák, recitativók I. felvonásbeli váltakozásában általában a *kórusok* erőteljes, drámai megformálását dicséri: Hunyadi harcosainak karát a legeredetibbnek és a leghatásosabbnak tartja, amit hosszabb ideje hallott („...der Chor seiner Krieger, ist einer der originellsten und effectvollsten, die ich seit langer Zeit gefunden habe”). A II. felvonásban Erzsébet nagyjelenetében Schodelné valóságos *„főpapnő volt a művészet templomában...”* („Dlle. Schodel war in dieser ganzen Scene eine Ober Priesterin im Tempel der Kunst.”) Nem tartja azonban sikerültnek Hunyadi László és Gara Mária kettősét, mely *„kissé közönséges”* („es ist etwas zu trivial”) és *„mint egy kis táncoló törpe”* jelenik meg előtte: „Er kommt mir vor, wie ein kleiner tanzender Zwerg...”. A duettet követő jelenetben rövidítést javasol, a második felvonás fináléja a király esküjével, valamint Hunyadi és hívei ismételt hódolatával azonban *„a legszebb együttes, amelyet hosszú évek óta nagy operában”* hallott. *„A siker viharos és általános. A zeneszerzőt háromszor hívták ki e felvonás után.”*¹⁶

A harmadik felvonást csak visszafogott jelzőkkel dicséri a kritikus, az esküvői jelenetet félbeszakító letartóztatási parancsot pedig – véleménye szerint – egy nagyszerű finálénak kellett volna kifejtenie.

*„Most azonban olyan felvonás következik, mely első hangjától az utolsóig annyira klasszikus, annyira mélyérzésű, annyira élénken van hangokká formálva, hogy ilyet, bátran állíthatom, hasonló helyzetek zenei ábrázolásakor soha nem hallottam még.”*¹⁷

---

¹⁵ „Ich bin der ungarischen Sprache nicht mächtig und kann über die Gediegenheit der Dichtung kein competentes Urtheil geben; so viel bleibt indessen wohl ausgemacht, dab der Stoff bühenkundig scenirt wurde. Die Verse sollen sehr gut seyn, und sind sie's nicht, so schadet es eben auch nicht viel. ... Es handelt sich um Situationen mehr als um die Worte.”

¹⁶ „Das Finale des zweiten Actes, der Schwur des Königs und die erneute Huldigung Hunyady's und seiner Vasallen, ist das schönste, was ich seit langen Jahren von einem Ensemble in einer großen Oper gehört habe. ... Der Beifall stürmisch und allgemein. Der Componist wurde nach diesem Acte dreimal hervorgerufen.”

¹⁷ „Jetzt aber kömmt ein Act, der von der ersten bis zur letzten Note so classisch, so tief empfunden, so lebhaft in Tönen ausgemacht ist, wie ich dreist behaupten mag,es noch nie bei der musikalischen Schilderung ähnlicher Situationen gehört zu haben.”

Legmegindítóbb volt Erzsébet imája a vesztőhely-jelenetben. Itt „Schodelné olyan szenvedéllyel énekelt, hogy e preghiera végén a teljes közönséget tomboló tetszésnyilvánításra ragadtatta. Minden szem nedves volt, az enyém is, pedig én nem vagyok túlzottan érzékeny, még kevésbé szenvedek érzelgősségben [...] Ha azonban valaki lelkesedőnek akarna nevezni, hát csak rajta, e veszélyt vállalva legyek inkább egy nagy géniusz lelkes híve, mint valamely üres tehetség magasztalója.”¹⁸

A bécsi Allgemeine a mű legnagyobb értékének azonban a zenei-nemzeti elem megjelenését tartja, mely „ennek a műnek a vérévé vált”. A Hunyadi ugyanis „nemzeti zene a szó szoros értelmében” („Eine Nationalmusik im buchstäblichen Sinne des Worts”). Gondolatmenete ellenpontosításaként felidézi Gluck 1773-ban írt hírhedt levelét a nemzeti zenék különbségeinek elhalásáról, és úgy véli: Erkel műve az egyik ellenpélda annak bizonyítására, hogy a nemzeti opera létét addig nem lehet kétségbe vonni, amíg „van olyan zeneszerző, akiben hússá-vérré váltak a szülőföld ősi hangjai.” „A bemutató egészében hibátlan volt, egyes részleteiben pedig kitűnő ... a költőt és a zeneszerzőt számtalan alkalommal kihívták és elhalmozták tapssal.”¹⁹

Az akkor még Pesti Magyar Színház 1837-ben, a Kerepesi úton

¹⁸ „Die Schodel sang mit einer solchen Leidenschaft, daß sie das ganze Publicum am Schluß dieser Preghiera zu einem tosenden Beifall hinriß! Aller Augen waren naß! auch die meinigen, und ich bin doch nicht übertrieben empfindsam, noch weniger leide ich an Empfindele?... Wollte man mich aber einen Enthusiasten nennen, nur wohlan denn, auf diese Gefahr hin will ich lieber der Enthusiast eines großen Genies, als der feile Lobredner eines eitlen Talentés seyn.”

¹⁹ „Eine Nationaloper wird aber nicht wegzuläugnen seyn, so lange es noch Componisten gibt, denen die Urklänge ihres Vaterlandes in Fleisch und Blut gedrunge sind... Die Aufführung war im Ganzen tadellos, im einzelnen vorzüglich... Dichter und Componist wurden unzählige Male gerufen und mit Beifall überschüttet.”

Befejezésül a cikkíró a karmester-Erkel nemzeti színházi érdemeit méltatja, a mesterét, aki nemcsak zeneszerzőként, szép operája komponistájaként, hanem zenekar-nevelőként is jelen van színháza életében. Erkel „*egy zeneietlen káoszból egy [egész]zenei világot teremtett!*” (Er hat aus einem unmusikalischen Chaos eine musikalische Welt geschaffen!) – összegzi mondandóját a bécsi referens. De Erkel mellett teljes tisztelet illeti Bartay direktor urat is, aki az *általános versenybuzgalom* (allgemeine Wetteifer) felélesztésével, pályázati kiírásokkal újdonságok ihletője lett. – „*Előadás után a magyar színház zenekarának tagjai szerenádokat adtak vezetőjének, amikor is az ünnepeltnek átnyújtottak egy serleget és egy, Egressy Benjámintól az ünnepi alkalomra írt költeményt.*”²⁰

Az 1844-es év Erkel-sikereit még két további jellegzetes bécsi tudósítás jelzi. Július 16-án (340. lap) beszámolnak a Himnusz készülő megjelenéséről:

„*Erkel karnagy Himnusza Kölcsey verse nyomán, mely e hónap 2-án az összes pályázó közül elnyerte a pálmát és 20 aranydukátot kapott, hamarosan megjelenik Pesten, Wagner J.[ózsef]nél.*”²¹

Erkel születésnapján, november 7-én, a levelezés rovat, hosszabb pesti tudósítás részeként, újra foglalkozik Erkellel. Az Allgemeine forrása valamelyik, közelebből meg nem nevezett pesti lap.

A „Kör” (Irodalmi és Művészeti Egyesület) – adják hírül –, mely Rózsavölgyi Márk összegyűjtött műveinek kiadását tervezi, most koncertsorozatot szervez. Az elsőt október 13-án már meg is tartották: „*A zenei rész Beethoven legnagyobb Septettjét tartalmazta, két magyar dalt Erkelről, melyeket Schodelné sok sikerrel énekelt, és a Thalberg-féle Hugonotta Fantáziát, melyet szeretett honfitársa, Capponi kisasszony adott elő...*”

Egy másik, közelebből nem datált vigadóbeli hangversenyen szintén az olasz énekesnő, Capponi énekelt, folytatódik a pesti beszámoló. „*A legtöbb sikert Döhler briliáns Notturmoja hozta neki, kevésbé tudta azonban megszólaltatni ... a mi ünnepelt Erkelünk gyönyörű hatyúdálát a Hunyadi Lászlóból, mert a mi közönségünk nagyon megszokta, hogy ezt az eredeti szerzeményt a zeneszerző által vezényelt zenekartól hallja, amely tagadhatatlanul az opera fénypontja. [...] Az idej egyesületi koncerteket Erkel Schindelmeisserrel felváltva fogja*

---

²⁰ „Nach der Vorstellung hatten die Mitglieder des ungarischen Theaterorchesters ihrem Chef zu Ehren eine Serenade veranstaltet, bei welcher Gelegenheit dem Gefeiertem ein Pocal und ein von Benjamin Egressy zur Feier dieses Festes verfaßtes Gedicht überreicht wurde.”

²¹ „(Capellmeister Erkel's Hymne) nach Kölcsey's Dichtung, die am 2. d. M. unter allen Preiswerden die Palme und 20 Ducaten in Gold erhielt und verdiente, kommt bei J. Wagner in Pesth demnächst in Druck heraus.”

vezényelni, és az elsön, amelyre már e hónap 10-én sor kerül, utóbbinak egy Cantátáját is bemutatják.../-s-/'²²

A magyarországi zenei reformkor bécsi hivatalos megítélésében - mint jeleztük -, Hector Berlioz 1846-os februári pesti látogatása jelentette a fordulópontot. Az Allgemeine 1846. február 21-i számában szellemesen megírt, napokra lebontott, személyes hangú naplórészletet olvashatunk Berlioz február 11-től 15-ig nyomon követhető pesti tartózkodásáról. Az anonim cikkíró nem is palástolja nyugtalanságát: vihar van készülóban.

„(Pest, 1846. febr. 11.) [...] Az egész zenei világ riadókészültségben van! Hector Berlioz van itt; már az összes pesti dobos vért izzad és forradalom várható. Adja Isten, hogy mindez véres fejek nélkül menjen végbe; az őrséget megkettőzték és a nyilvános helyekre nyolcvan fontos ágyúkat állítottak fel.

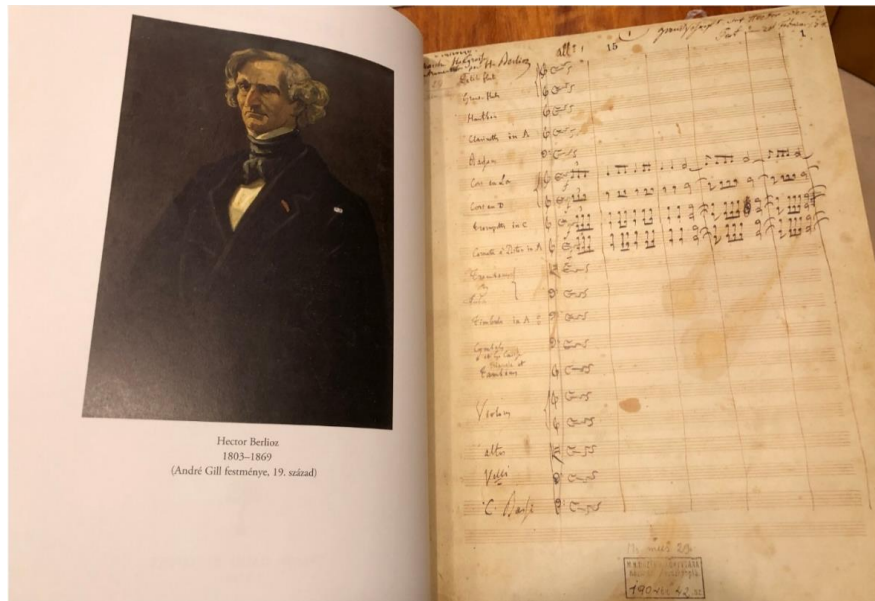
1846. febr. 12. Túl vagyunk az első próbán; a következő zenei darabokat próbálták már: a Római karnevál nyitányát, a Fantasztikus szimfóniát [...], azután a Zarándokutat a Harold szimfóniából. Eredetiség határok nélkül, gyepelő nélküli önkény, szellemes bűnök, harmóniai mesterkedések a zavarosságig, gyakran a teljes zűrzavarig [...] egyébként a város csendes.

1846. febr. 13. [...] Az általános megítélés az, hogy ebben a zenében a tulajdonképpeni művészet nem is a szerzeményben, hanem sokkal inkább az előadásmódban és a meghallgatásban van. [...] egyébként a város csendes.

---

²² Vom Kör (Verein für Kunst und Literatur) ist in Ihrem geschätzten Blatte schon mehrmals Erwähnung geschehen. Durch die Herausgabe der gesammelten Werke Rózsavölgyi's, eines der ältesten ungarischen Componisten, hat dieser Verein, dem die größten literarischen Notabilitäten an der Spitze stehn, schon die Aufmerksamkeit aller Musikfreunde auf sich gezogen, die er nun um so mehr verdient, als derselbe eine Reihe von Konzerten veranstalten wird. Das erste hat schon am 13 d. M. stattgefunden, und muß in Hinsicht des Arrangements als ein sehr interessantes bezeichnet werden. Der musikalische Theil desselben bestand aus dem großen Septuor von Beethoven, zwei ungarischen Liedern von Erkl, mit vielem Beifall gesungen von Mad. Schodel, und dem Thalberg'schen Hugenttem-Phantasie, vorgetragen von ihrer liebenswürdigen Landsmännin Dlle Capponi, welche auch gestern im Redouten-Saale ein Konzert gab. [...] Am meisten Beifall erwarb ihr das brillante Notturmo von Döhler, weniger ansprechen konnte ... das wunderschöne Schwanenlied aus Hunyady László von unserem gefeiertem Erkl, weil unser Publikum zu sehr gewohnt ist, diese originelle Composition von Orchester unter Leitung des Componisten zu hören, wo es unstreitig den Glanzpunkt der Oper bildet. [...] Die heurigen Vereins-Konzerte wird Erkl abwechselnd mit Schindelmesser dirigiren, und im ersten, das schon am 10. k. Monat stattfindet, soll eine neue Cantate von letzterem aufgeführt werden. ... /-s-/'

1846. febr. 14. A biztonsági őrök megkettőzik éberségüket; a zenészek kezdenek idegesek lenni; éppen a főpróbáról jövök; [...] Berlioz úr még a Rákóczy-indulót is próbálta, melynek zenéjét a 'romantikus magyarból' 'neoromantikus franciára' fordította. Ismerjük Berlioz úr ügyességét, amikor a már meglévő elemeket saját adalékokkal fűszerezi, ő ebben a műfajban szerencsésebb, mint új motívumok kitalálásában. [...] Nos, meglátjuk, hogy a közönség holnap hogyan ítél – egyébként a város viszonylag csendes! –

Berlioz: Rákóczi-induló. A mű autográf partitúrájának hasonmás kiadása Bónis Ferenc tanulmányával, OSzK Erkel-hagyaték. (Balassi Kiadó, 2009)

1846. febr. 15. A kocka el van vetve, a bomba felrobbant! A nézőtér – mármint a Nemzeti Színház, viszonylag üres volt, - úgy félig tele; de a jelenlevők tetszésnyilvánítása jelentős. Az igazság kedvéért mondjuk el, hogy a Római karnevál nyitányát, a Marche du supplice-t és a Rákóczy-indulót ismételni követelte a közönség. Ez azonban nem lehet az igazi benyomás bizonyítéka, hiszen mondjuk ki, hogy a közönség egyszeri hallásra nem foghatta fel ezeket a szerzeményeket! [...] Csekélységem négy napon át, minden nap többször hallotta őket; engem megsüketítettek és elkábítottak azok a benyomások, melyeket ez a neoromantikus zene keltett bennem. Jótékonyak ugyan nem voltak a benyomások, s ha lenne zenei rendőrség, egyenesen azt indítványoznám, hogy rendőrileg tiltsák be ezeket a műveket [kiemelés a közreadótól] [...] Ez csak a régi mese: a franciák franciák maradnak, akár beszélnek, írnak, vagy énekelnek, az ördög sem okosodik ki abból, hogy voltaképpen mit is akarnak.”²³

²³ A közreadott részletek eredeti német szövege a lap 1846. febr. 21-i számában (91. lap): Correspondenzen/ (Pesth den 11. Februar 1846.) [...] Die ganze musikalische Welt ist in Allarm! Hector Berlioz ist da, sämmtliche Paukenschläger von Pesth schwitzen bereits Blut,

Pesten felgyorsulnak az események. A cenzúra beveti a maga eszközeit, hogy a birodalom városai továbbra is csendesek maradjanak. Az Allgemeine szerkesztőségében leváltják a régi munkatársakat és a magyarországi események követésére szintén új tudósítót keresnek. Ritter von Adlersteinre esik a választás, aki Berlioz tudósításaival feltevéseink szerint már bemutatkozott, de csak 1846. november 5-én szignálja először pesti tudósításait.

Ki is volt ez az ember? A lexikonok szűkszavúan tájékoztatnak kilétéről. Major Ervin 1965-ös szócikke²⁴ személyét adlersheimi Janotyckh János császári és királyi hadügyminisztériumi iktatóval és zongoratanítóval azonosítja, aki

---

und es steht eine Revolution zu erwarten. Gebe Gott, das Alles ohne blutige Köpfe abgeht; die Wachen sind verdoppelt, und an öffentlichen Plätzen sind Achtzigpfünder aufgestellt.

Den 12. Februar 1846.

Die erste Probe ist vorüber; es wurden folgende Musikstücke probirt: Overture zum „Carneval romain“, Symphonie fantastique“, d. h. ihre ersten Sätze (Ballscene, Andante pastorale und der Gang zum Hochgericht), hierauf: Pilgerfahrt aus der Harold-Symphonie“ – Originalität ohne Grenzen, zügellose Willkür, geistreiche Sünden, harmonische Künstlereien bis zur Unklarheit, oft bis zur totalen Verwirrung [...] übrigens ist die Stadt ruhig.

Den 13. Februar 1846.

[...] Das allgemeine Urtheil sprach sich übrigens dahin aus: daß die eigentliche Kunst bei dieser Musik nicht so in der Composition, als vielmehr in der Ausführung and im Zuhören bestehe. [...] übrigens ist die Stadt ruhig.

Den 14. Februar 1846.

Die Sicherheitsposten verdoppeln ihre Wachsamkeit; die Musiker fangen an nervös zu werden; eben komme ich aus der Hauptprobe; ... Außer den im Bulletin vom 12 berichteten Stücken probirte Hr. Berlioz noch den „Rakoczy-Marsch“, dessen Musik er aus dem „romantisch Ungarischen“ in's „neoromantisch Französische“ übersetzt hatte. Man kennt die Gewandtheit des Hrn. Berlioz, schon vorhandene Elemente mit seinen eigenen Zuthaten zu würzen, er ist in diesem Genre glücklicher, als in der Erfindung eigener Motive. [...] Nun wir werden sehen, was morgen das Publicum urtheilen wird. –Übrigens ist die Stadt ziemlich ruhig! –

Den 15. Februar 1846.

Die Würfel sind gefallen, die Bombe ist geplatzt! Der Schauplatz - nämlich das Nationaltheater, war ziemlich leer, – etwa halbvoll; der Beifall der Anwesenden aber bedeutend. Zur Steuer der Wahrheit sei gesagt, daß die Overture zum „Carneval romain“, der „Marche du supplice“ und der „Rakoczy-Marsch“ zur Wiederholung verlangt wurden. Das kann aber keinen Beweis für den wahren Eindruck abgeben; in das bleibt doch nun einmal ausgemacht, daß das Publikum diese Compositionen nach einmaligen Hören nicht aufgefaßt haben kann! [...] Meine Wenigkeit hat es jetzt an vier verschiedenen Tagen, jeden Tag verschiedene Male gehört, ich bin betäubt und überwältigt von den Eindrücken, die diese neoromantische Music auf mich gemacht hat! Wohltätig waren die Eindrücke nicht, *und gäbe es eine musicalische Polizei – so trüge ich darauf an, daß sie polizeilich verboten würde* [...] Es is halt die alte Geschichte: „Die Franzosen bleiben Franzosen, ob sie reden, schreiben oder singen; der Teufel werde daraus klug, was sie eigentlich wollen.“

²⁴ Szabolcsi Bence – Tóth Aladár: Zenei Lexikon, főszerk. Bartha Dénes, II. 267-268.

1811-ben Prágában született és 1861 után ismeretlen helyen hunyt el. 1844-ben Pesten jelent meg „*Budapesti zongoratanító, vagy elméleti s gyakorlati bevezetés a zongorázást alapos, könnyen érthető módszerrel megtanulni*” című zongoramethodikája. Felesége egy pesti leányintézet vezetője volt. 1848-ban majd a „Morgenröthe” című újság szerkesztőjeként hadakozik a magyar függetlenségi eszmék ellen. Elfogják, letartóztatják, a szabadságharc bukása után Bécsben él. Mátray Gábor szerint – álnéven – ő volt a librettistája az önkényuralom legellentmondásosabb hazai vígoperájának, Doppler Ferenc „Ilka” című darabjának (bemutatták a pesti Nemzeti Színházban 1849. december 29-én).

A bécsi Allgemeine olvasóinak 1846-ban egyelőre csupán a pest-budai események megítélésével kapcsolatos *hangnemváltás* lehetett feltűnő. Egy percig sem lehetett senki számára kétséges: Ritter von Adlerstein – megbízói akarata szerint – az egységesülő osztrák birodalom feltétlen híveként értékeli a jelenségeket. Olyasvalaki írja a pesti beszámolókat, aki jó megfigyelőként azonnal riadót fúj, ha a birodalmi eszmét valami vagy valaki veszélyeztetné. A magyar fővárosból küldött híradások hangvétele hirtelen vállveregetővé, fölényessé, már-már pökhendivé válik. Ritter von Adlerstein a magyarosodás folyamatát ellenszenvvel figyeli, nem csoda tehát, ha a pesti Nemzeti Színház műsorpolitikája határozott idegenkedéssel tölti el. A jegyeken, plakátokon, operafordításokban megnyilvánuló magyarnyelvűség terjedése a német szövegben magyarul használt, gúnyos „honizmus” fogalmának bevezetésére készíti.

1847 decemberében a szerkesztőség elérkezettnek látja az időt, hogy Erkel Ferencre és a már-már bécsi, párizsi Hunyadi László-bemutatóra készülő pesti reformmozgalom híveire lecsapjon. A bécsi Allgemeine Musik-Zeitung december 24-i, azaz karácsony Szentestéjére eső számában (618-619. lap) – Adlerstein tollából – példátlanul rosszindulatú elemzést közöl Erkel Hunyadijáról, nem is titkolva, hogy a várható külföldi bemutatók előtt tájékoztatni kívánja a közvéleményt a félhivatalos bécsi álláspontról. Karácsonykor, amikor feltehetően a legtöbben olvassák a lapot, a cikk közlésének nyilvánvaló célja a külföldi bemutatók megakadályozása. Adlerstein természetesen szakmai érvekbe csomagolja kifogásait.

Mindjárt a cikk elején leszögezi: a korábbi lelkes elemzőkkel ellentétben ő rossz műnek tartja a Hunyadi Lászlót. Véleménye szerint az operából hiányzik a *mélyebb jellemi igazság* („tiefere Charakterwahrheit”), az eredetiség és stílus egység. *Modulációi bizarrak és keresettek.* („Die Modulation ist bizarr und gesucht.”) A darab egész egyszerűen „*paprikával meghintett narancssaláta*”.

(„Orangensalat mit Paprika bestreut”.) Még a Liszt Ferenc által vezényelt nyitány sikerének jogosságát is megkérdőjelezi. Nem más ez a darab, állítja, mint pusztán egyveleg. Potpourri, melynek művészi értéke ugyancsak megkérdőjelezhető. Nem lenne-e jobb – kérdezi tettetett tapintattal –, ha Erkelt és a darabot megkímélnénk egy bécsi és párizsi kudarctól? Tart tőle ugyanis, hogy a kritika egy „tehetséges kezdő” kompozíciós kísérleteként kezelné a művet.

Erkel Ferenc: Hunyadi László
A király esküt tesz. Jelenet az ősbemutatóról, Walzel Ágost Frigyes litográfiája

És egyébként is, hol vannak a szerző újabb jelentős művei? – kérdezi. Pedig Erkelt egyesek egy új iskola megteremtőjének, a magyar nemzeti operaműfaj megalapítójának tartják – mondja. A megállapítás hitelét gúnyos mondatközi és mondatvégi kérdőjelekkel teszi még kifejezőbbé. A cikk utolsó soraiban ismét az Allgemeine régi reflexei tűnnek elő: hangsúlyosan Erkel karmesteri szervezőmunkájának „mulasztásait” veszi górcső alá: mintha a bírált mű értékéből bármit is levonhatna a szerző másik hivatása területen érzékelhető állítólagos kényelmessége!

Csodálkozhatunk-e ezek után, ha 1848-ban egyetlen baljós hír jelenik meg Erkelről az Allgemeinében, március 2-án, a következőképpen:

„Pesth. Kapellmeister Erkl komponirt eine Schauer erregende Oper: 'Das Blutglas'. Azaz: *Pest. Erkl karnagy úr borzalomkeltő operát komponált, címe: 'A vérpohár'*.”

1848 márciusa van és Európában a városok már régen nem csendesek.

